

Guide for guider:

Blesasamlinga i Fet

Tekst av Bente Arnesen

Bilder er tatt av Hanna og Bente Arnesen, der ikke annet er angitt.

Innholdsfortegnelse:

Forord	3
Det grønne rommet	4
Det gule rommet	7
Oversiktsliste over de 72 gjenstander.	13
Blesa, en stor gård i Fet og familien Steffensen	16
Hva skjedde da svenskene kom til Svindal i mars 1716?	22
Noen trekk ved historia til Fet	35
Skriftlige kilder	52
Håndskrevet notat som tilhører Blesasamlinga	53

Forord

Fet kommune arvet i 1974 en samling møbler og gjenstander etter Anne Elisabeth Ravnes. Av mangel på egnede utstillingslokaler, tok det mange år å få den utstilt for publikum. Samlingen kan nå sees i sin helhet på Lund, Fetsund lenser, hvor Fet kommune låner lokaler i 2. etasje på bestyrerboligen.

Hele Blesa-samlinga står på to rom: Det grønne rommet inneholder de mer maskuline tingene og det gule rommet de mer feminine, - litt grovt sagt.

Fet historielag har vært pådrivere for å få samlingen fram i lyset. De var også med i flyttingen av samlingen til lokalene på Lund.

Alle bilder på veggene, med unntak av ett, er kopier fotografert av Jan Thorud.

Gudmund Aas har lånt ut senga og gitt alle filleryene.

Guri Lützenkirchen har gitt alle tekstilene, som kommer fra Blesa gård.

Takk til alle som har bidratt til å få samlingen klar for publikum, og til de som skal formidle historien videre.

God fornøyelse.

Fet kommune, kulturenheten
Jorunn Løvlie
April 2015

Det grønne rommet

Kister

Kister er den eldste formen for oppbevaringsmøbler. Det var mange enkle kister med rette sider og noen hadde bua lokk og jernbeslag. Det var etter hvert vanlig at umalte kister blei malt, og gjerne med initialene på eierne og kanskje et årstall for giftemål eller forlovelse. Kister blei populære som utstyrs-kister for unge

jenter utover 1700-tallet. Kistene blei ofte malt innvendig i lokket. Her er bilder av Blesa-kista.

Over låsen står følgende: Soli dei Gloria (Soli Deo Gloria er et latinsk uttrykk som betyr «Gud alene (tilkommer) æren eller herligheten»). Bokstaven som er malt på hver side av låsen er: OHS og BHD. Årstallet 1785 er malt på, men det behøver ikke bety at kista er fra dette året. Mest sannsynlig var

det to som gifta seg i 1785 og fikk malt initialene sine på kista.

Kister blei også brukt som reisekister, både når folk flytta, dro til Amerika, til sjøs eller gifta seg. Det var forskjellige størrelser på kistene, og noen var enkle mens andre var mer forseggjorte.

Dostol

De første vannklosettene kom på slutten av 1800-tallet, men det tok mange år før det var alminnelig med innedo. Oslo byarkiv sier at det fantes 106 leiligheter med vannklosett i Kristiania i 1900. Når det kom innedo til Fet aner vi ikke, det krevdes jo både innlagt vann og kloakk ut. Det var vanlig med utedoer til langt ut på 1950 og -60-tallet, sjøl om det sikkert var en del som hadde innlagt do før andre verdenskrig.

På bildet til høyre ser vi samme stolen med dobøtte under. Dobøtte kunne også brukes uten dostol, og var nok mest vanlig til det bruket. Den måtte tømmes ute, og på Blesa var det sikkert tjenestejentene som gjorde det. Denne dostolen blei laga til Tarald Steffensen da han var sjuk, han døde som 89-åring i 1888.

Skatollet

Her kan vi tenke oss at stortingsmannen og ordføreren Steffensen satt og arbeidet på slutten av 1800-tallet. Skatollet er fra ca. 1875 er i polert bjørk og blei kjøpt av Steffen Olai Steffensen.

Veggskap fra Frankrike

Dette er et veggskap i eik fra ca. 1890 og er kjøpt i Frankrike av grosserer Peder Martin Steffensen (født 1848 og var en av de yngre brødrene til Steffen Olai).

Kubbestol laga av en husmann.

Kubbestolen er i ask, er håndlaga med øks av en husmann under Blesa i 1880-åra. Husmannen var antagelig fra enten Gullerud eller Brågården.

På jakt og i krig

Dette er fra venstre en bajonett, ei reiseskreppe, to kruttbelter (belter til å ha krutt i) og to krutthorn.

Det gule rommet

Kirkebenk

Dette er antagelig en benk fra ei kirke, kanskje fra en av de tidligere kirkene her i Fet.

Lita kiste som stammer fra omgangsskoletida

Dette er ei lite kiste som det står bokstavene SOTS (er initialene til Steffen Olai Taraldssøn Steffensen) Det står også tallet 1854 på lokket. Kista skal stamme fra omgangsskoletida og blei brukt til å ha bøker i. Den kan være eldre enn 1854, men kan da være påmalt fordi det kanskje var ei gave til den da 12 år gamle Steffen Olai.

Gjenstander fra kjøkkenet

Her ser vi strykejern (som en tok ut jernklumpen av og varma på ovnen før en la den inn i strykejernet igjen, og så vart jernet varmt og kunne brukes), varmebekken, kaffekjele, kjele, panner og ei lita bismervekt i metall. Aluminiumskjeler kom først for rundt 100 år sia, og stålkjelene kom først langt seinere. Det var derfor bare kobber og jernkjeler som var i bruk på begynnelsen av 1900-tallet. Kobberkjelen er kjøpt eller fått i bytte for korn, og den kommer fra plassen Sannum i Øvredalen. Plassen lå ved Ånnerudvegen og gikk med i sandtaket i 1943 når Fet kommune kjøpte stedet for å ta ut sand.

Tretrau til matlaging

Tretrau, både små og store vart brukt på kjøkkenet. Når en skulle bake brød måtte en ha et større trau, som kaltes «nun» her i Fet.

«Nå skal det bli andre boller sa kjerringa - ho skeit i nun.»

Varmebekken

Varmebekken er til å frakte varme i. Fyrstikker fantes ikke, de kom først langt ut på 1800-tallet, og det gjaldt å holde liv i varmen. Slokte det måtte en enten bruke et slags fyrstøy for å få ild, eller gå til naboen for å «låne varme». Se også historia om røverne som kom til Blesa for å låne varme.

Tiner

Tiner blei brukt til å ha mat i når en skulle ut å reise, eller til å oppbevare ting en kanskje var litt redd for. Den blå tina blei brukt til sending (fønn) ved barnefødsler, begravelser og giftemål.

Banketre til klesvaska og to gjenstander til linbearbeiding

Det har sikkert vært dyrka lin på Blesa, og den måtte bearbeides før det den kunne brukes (veves) til skjorter, duker og sengetøy. Den nederste gjenstanden kalles lintekle, og den i midten er linsliu.

Banketreet øverst blei brukt til klesvask. Dette var før vaskemaskinens tid, og det blei enten vaska ute eller inne på kjøkkenet eller i bryggerhuset. På Blesa var det sikkert eget bryggerhus.

Vaskebrettet var i bruk fram til vaskemaskinene kom på 1950 – 60-tallet.

(Dette er ikke fra Blesa-samlinga, men tilhører Bente Arnesen).

Rokken

Skulle en få ullgarn til strømper, sokker og luer måtte en først klippe sauen, ulla måtte kardes og til slutt måtte garnet spinnes. Det siste gjorde en på rokken.

To alner, en skyttel og en liten grønn båndvev

Lengst til venstre ser vi en meterstokk. Så er det en alen (er nesten 63 cm), som vart brukt til å måle med før det blei vanlig med cm og meterstokk. «Metersystemet» kom til Norge først i 1875, men bruk av alen vart nok brukt lenger blant folk flest.

Skyttelen blir brukt når en vever. Den vesle grønne båndveven til høyre er mest sannsynlig fra 1820-tallet og visstnok av dansk opprinnelse. Blei brukt til å veve smale bånd.

Brodert tøypose

Tøyposer blei som oftest brukt til å oppbevare skittentøyet i. S står for Steffensen.

Serk / underkjole

Dameunderbukser

Dameundertøy var unevnelige plagg, særlig for de litt fine damene. Hadde de som brukte disse underbuksene visst at de skulle henge på utstilling på Lund, hadde de nok besvimt av forskrekkelse!

Oversikt over de 72 gjenstander

Blesasamlingens gjenstander med beskrivelse.

Nr.	Gjenstand	Merknad
1	Liten kiste	liten kiste med årstall (SOTS 1857) brun, hvite tall og bokstaver. Stammer fra omgangsskole, brukt til å ha bøker i
2	Patronkiste	patronkiste trukket med selskinn
3	Mahogni sybord og sysaker	mahogni sybord med tilhørende gamle sysaker fra samme årstall. Tilhørte Marthe Steffensen
4	Smørspann trehvit	smørspann, trehvit, ubrukt, stått på Blesa.
5	Trebutt i never	
6	Liten smørbutt med lokk	
7	Liten rød tine	
8	Lite skrin i polert bjørk	
9	Lite sortmalt skrin i tre	to rom inni skrinet
10	3 mansjettknapper i gull	tre mansjettknapper eller skjortelinningsknapper i gull i liten rund eske. Tilhørte Steffen Olai Steffensen.
11	Lite verktøy/glass-skjærer	ligger i pennal av tre
12	Pennal i tre	
13	Forseglingsstempel til brev	ligger i lite brunt treskrin med skrivesaker: pennesplitter og farge for smelting
14	Lite skrin til skrivesaker	med blomsterdekor på lokket
15	Stor trebolle	sprukket, ca. 1700 tallet
16	Tretrau	tretrau, slaktetrau rødmalt fra 1870-1880-åra
17	Kobberpanne med jernhåndtak	Ca. 1770-tallet
18	Kobberpanne med jernhåndtak	litt mindre enn pannen på foto 17
19	Kobbergryte med jernhåndtak	
20	Kobber kaffekjele	kjøpt eller fått i bytte for korn, kommer fra Sannum i Øvredalen. Ant.årstall 1870-1880
21	Askebærer/kjele (bekken) til å bære glør	i jern med trekk i lokket
22	Bismervekt i metall	
23	Hestebjelle i messing	
24	Lysestake for 4 lys i jern	en holder defekt (opplyst om i 1974), brukt i gammel hovedbygning storstue på Blesa
25	Flettet kurv	flettet kurv med lokk til garn eller lignende
26	Instrument med bue	Salmodikon, strengeinstrument med fiolinbue, ble også brukt i omgangsskole. Svært gammelt.
27	Lin sliu/linslitu	lin sliu/linslitu, for å slå frø av lin, flatt treredskap med håndtak
28	Treskyttel for vanlig flatvev	skyttel i tre for flatvev
29	Banketre til klesvask	

30	Alen lengdemål i tre	
31	50cm målestokk i tre	
32	Liten grønn båndvev	Ca. 1820-tallet, dansk opprinnelse
33	Lysegrå tine lappet med blikk	brukt til sending ved barnefødsler, bryllup og begravelser.
34	Liten sort bolle	kommer fra Skjønnehaug, tilhørte Anne Skjønnehaug, barnepike på Blesa, står årstall 1822 malt på bollen
35	Lite rundt skrin med lokk	glass på lokket og blomsterdekor
36	Lin hekle/linhekle	brukt til tresking av lin
37	Dukkevugge med reivet dukke	dukke i håndskåret vugge, tilhørt Eli Steffensen født 1884.
38	Liten nevereske med lokk, avlang	
39	Vegg-bronseklokke	Ca. 1870-80 med termometer og barometer
40	Spaserstokk	spaserstokk av ibenholt, elfenbenshåndtak og navneplate i sølv. S. O. Steffensen, 1912(?)
41	2 store serveringsbrett	to serveringsbrett i tre med messinghåndtak, antagelig fra århundreskiftet 1900.
42	Rund metall gong-gong?	metallgjenstand på størrelse med en stekepanne; gong-gong med klubbe? To hull for oppheng, "Burmese" står det på baksiden
43	Bajonett	
44	2 krutthorn	
45	2 kruttbelter	
46	Lommelerke	lommelerke i glass med flettet beskyttelse
47	Reiseskreppe	reiseskreppe i brunt skinn
48	Tang i metall	pipekragetang for oppretting av pipekrager
49	Piper	6 langpiper (foto tatt uten stativet)
50	Pipestativ med piper	stativ for oppheng av piper, 6 langpiper, tobakkspung og tobakkskrin i polert bjørk (se foto 8)
51	Vinrødt tøyestykke med broderi	Perlepung, rød? Pent tøyestykke (vinrødt) brodert "PB", pyntet med tinnperler og to ringer, midtparti der man kan legge noe (mynter?)
52	Kobberstikk med militærmotiv	påskrift " Alt Heidelberg", brukt som askebeger?
53	Gul keramikkbolle/form til mat	gul keramikkbolle med mønster i bunnen, form til pudding og lignende?
54	Grønn og hvit porselensmugge	mugge i grønt og hvitt med gulldetaljer, med sneglemotiv
55	Gul vase	vase (ca. 20 cm) i glass?
56	Pyntegjenstand i sten	utskåret i rødbrun sten (i alabast?)
57	Liten sort pyntehylle	
58	Innrammet håndskrift	"Hilsen til ingeniørregiment med tak for sist"
59	Fotografi av gården Blesa	innrammet fotografi i sort-hvitt
60	1 strykejern med jernbolter	Eskildstuna boltstrykejern (produksjon fra 1850-1930)
61	Strykejern (eldre type)	strykejern av de som er tidligst laget, ca. 1720 eller eldre
62	Dombjeller	dombjelle med 4 bjeller, 1 mangler

63	Kavle	kavle til mangletre, brukt til stryking/rulling av tøy. Mangletreet mangler
64	Speil med bjørkeramme	speil med bjørkeramme, ant.årstall århundreskiftet 1899-1900-åra
65	Metallbeslag/kommodebeslag	7 stk metallbeslag, av dem til nøkkelhull??
66	Vegghylle i tre	vegghylle i mørkt tre med utskårede fronter
67	Rokk	blå rokk med lintein
68	Kiste	svensk med årstall 1785 påmalt. Skal ha tilhørt svenske offiserfruer som påstås å ha fått et tragisk endelikt; druknet eller drept av bønder fra Svindal, Gan og Blæsa. Kista er malt utvendig, blomstermotiv og påskriften " Soli dei Gloria OHS-1785-BHD". Lokket innvendig er malt med akantusmotiv i svart/hvitt/grått/blått på rød-oransje bunn. Ellers umalt innvendig. Mål: 135x69, høyde 56/61 cm,. Jernbeslag 1 bånd over lokket går helt rundt, men ikke under. To bånd på kortsidene. Båndene er malt blå og røde, røde på kantene og annen hver gang. Selve kistekanten er profilert opp mot lokket. Kista er satt sammen med trenagler i hjørnene+ jernbeslag, 3 stk i hvert hjørne. Låsen har 6 låspunkter/bolter med krampe og nøkkel.
69	Kubbestol	kubbestol i ask, håndlaget med øks av husmann på Blesa ant. 1880-årene (husmann Gullerud eller Brågård)
70	Klosettstol	klosettstol med trenagler laget til Tarald Steffensen (1799-1888) ved sykdom.
71	Kirkebenk (?)	kirkebenk med fire seter
72	Dragkiste	dragkiste i polert bjerk. Gammel slutten av 1880. Merk håndsmidde håndtak (oppusset 1918)
73	Kommode	kommode i polert bjørk med fire skuffer, samme serie som skatollet fra 1880-årene (se 1.etg i bestyrerboligen)
74	Trehvit vingeboard	vingebord (klaffebord), spisestuebord fra Blesa, ant. først i 1800-årene
75	Manillastol	
76	Sekretær/skatoll	sekretæren (står nå i 1.etg i bestyrerboligen) har skinnklaff, skuffer, flere små skuffer fra ca. 1875 i polert bjørk. Kjøpt av S. O. Steffensen
77	Veggskap	veggskap i eik fra ca. 1890, fransk arbeid, kjøpt av grosserer P.M. Steffensen i Frankrike
78	2 stk. puter	en grønn pute og en vinrød pute med broderi i grått og hvitt

Blesa, en stor gård i Fet og familien Steffensen

Gården Blesa ligger i Dalen /Gansdalen, i den eldste delen av bygda som er dyrka opp. Den regnes for å være litt yngre enn den eldste gården som en antar er By. Blesa er trulig rydda på 700 – 800-tallet.

Den ligger sør for Dalen skole, og nord for Gansvika, med god utsikt over Øyeren.

Blesa sett fra Øyeren i 2014.

Blesa i riktig gamle dager

Navnet Blesa har usikkert opphav. Bygdeboka (bind fem) referer til den kjente navneforskeren Oluf Rygh som mente at Blesa kommer fra bles, som er en lys flekk i panna på hester. Så gårdsnavnet kan komme av at det var en lysning i skauen langsmed Øyeren. Blesa uttales med tydelig e i følge bygdeboka.

Bygdeboka forteller at gården Blesa er en gammel gård, kanskje med bosetting allerede på 700-800-tallet. Det er registrert to gravrøyser ut mot Øyeren på gårdens grunn, og det er også registrert flere oldtidsfunn. På kulturhistorisk museum i Oslo er det registrert hele ni funn fra Blesa. Det er steinøkser, pilspisser og flintbiter.

Ei steinøkse fra vikingtida funnet på Brågården under Blesa. Tilhører Kulturhistorisk museum, Foto: Øystein Hjort Sørensen og bildet er kopiert fra museets nettsider.

I bygdeboka bind en (side 42 – 44) drøftes muligheten for at det kan ha vært bosetting alt i bronsealderen (1800 – 500 før Kristus), men dette er vanskelig å vite sikkert i dag. Den første kjente eieren eller brukeren av Blesa er Gulbrand i 1560 – 61. Fra da av kjenner vi stort sett navnene på både de som eide gården og de som brukte den, det var nemlig ikke alltid samme person.

I følge bygdeboka eide Blesa øydeler av (teiger i) Rosholmen, det var mye skog til gården og det var kanskje seterdrift i Gullerud lenger øst mot Sagaåsen. På slutten av 1700-tallet var det teglverk på Blesa, noe som trulig var i drift til 1880-åra.

Fra gammelt av var det flere eiendomsparter i Blesa, blant annet var noe av gården kirkegods en stund. Det var kanskje også to Blesa-gårder ei tid på 1400-tallet. Men stort sett har det vært en gård og altså en av de største i Fet. Samme familien eide gården i flere hundre år fram til 1972 da daværende forpaktere Sverre og Hjørdis Løken kjøpte gården. Familien Løken eier og bor fortsatt på Blesa t.

Blesa høsten 2014.

Husmannsplassene

Bygdeboka for Fet (bind fem) forteller at det var flere husmannsplasser under Blesa. Disse hadde sikkert som husmenn flest arbeidsplikt på Blesa.

Husmannsplasser og boplasser under Blesa var: Brågården (er også navnet på den halvøya som stikker ut i Øyeren ut for Gansvika, på nordsida av vika), Fladby, Gullerud, Kroken, Skjønhaug, Skogen (kanskje samme plass som Kroken, nevnes kun i 1670), Soltun (fradelt i 1936), Taraldrud (bare et hus fra 1870 til 1940-åra). De to sistnevnte var aldri husmannsplasser.

Den tidligere husmannsplassen Kroken i 1955, kopiert fra Akershusbasen. Den gamle slipesteinen står der fortsatt.

I 1900 var det folketelling

I folketellinga i 1900 er det registrert åtte personer bosatt på gården Blesa. Det er bonden sjøl Steffen Olai Steffensen (født 1842 i Fet), kona Anette Caroline Steffensen (født 1844 i Høland), døtrene Martha Karine Steffensen (født 1876 i Fet) og Eli Anette Steffensen (født 1844 i Fet), fjøsrøkteren (sveiseren) Alois Meyenberg (født 1833 i Zug i Sveits), tjenestegutten Matias Olsen (født 1881 i Stange på

Hedemarken), kokka Matea Arnesen (født 1870 på Vestmarka i Eidskog) og tjenestejenta Sofie Gustavsens (født 1880 i Lekvatnet i Sverige).

Tjenestefolka

For å finne ut hvor tjenestefolka i 1900 blei av kan vi leite i folketellinga for 1910. Da har tjenestegutten Matias og tjenestejenta Sofie gifta seg og flytta til Vang på Hedemarken, som jo ikke er så langt unna der han var i fra. De hadde fått fem unger, den første født i 1902. De to traff hverandre sikkert på Blesa. Da var de jo bare 19 og 20 år gamle og hadde reist ut fra hjembygda for å søke tjeneste. Det var det også mange andre som gjorde på den tida.

Kokka Matea Arnesen kom fra Vestmarka i Eidskog og det var det mange her over som gjorde. Det var ikke så langt fra Eidskog til Fet og de fikk seg arbeid på gårdene og sikkert ved lensene og ved sagbruka. Jentene blei nok stort sett tjenestejenter. Det var sikkert ganske vanlig at de først kom til Høland eller Fet, og så dro videre til både Lillestrøm og særlig Kristiania hvor det var flere jobber å velge i. I 1910 er det mest sannsynlig kokka Matea Arnesen som bor i Welhavensgate 4 i Oslo /Kristiania, og som har tittelen «maanespige». Det betydde at hun var hushjelp eller tjenestejente og gikk på månedskontrakter (korte vikariater), - eller tok de jobbene som bød seg.

Sveiseren fra Sveis

Noen hadde reist lengre enn andre. Sveiseren (fjøsørkeren) Alois Meyenberg var født i 1833 i Zug i Sveits. Det kom mange sveisere fra nettopp Sveits for å jobbe i norske fjøs. Det er faktisk grunnen til at «sveiser» blei en yrkestittel her til lands. Alois er sveiser på Blesa, men har kone og barn i Kristiania. Kona Helene er også født i Sveits og står folkeregistrert som portnerkone i Schweigards gate 50. Dattera Eline er 21 år og steller huset, som det står. Meyenberg er et fortsatt brukt navn her i landet, og de er trulig etterkommere etter sveiseren.

I 1910 var det ny folketelling

I folketellinga i 1910 fra Blesa var det Steffen Olai Steffensen som fortsatt bodde der med de to døtrene, sønnen Peter Olai Steffensen har kommet hjem og det er hele seks tjenestefolk. Ingen av disse var der ti år tidligere. Kona Anette døde i 1905.

Familien Steffensen til Blesa i 1843.

Slektsnavnet Steffensen kom til Blesa i 1843 da Tarald Steffensen (født på gården Barkenes i 1799 og død i 1888) gifta seg med dattera på Blesa, Mette Sypriansdatter (1806 – 1882). De fikk ei datter, som dro til Amerika og tre sønner. Den eldste av disse var Steffen Olai Steffensen.

Steffen Olai Steffensen

Den mest kjente som har bodd på Blesa i nyere tid er Steffen Olai Steffensen. Han var født 1842 da foreldre bodde på søndre Aas i Fet. Han døde i 23. desember 1928 av «alderdomssvakhet» som det står i kirkeboka.

Han tok landbruksskoleeksamen (agronom) i 1863 og overtok Blesa i 1871 etter sine foreldre. Han dreiv gården godt og hadde flere tjenestefolk og ansatte i arbeid.

Han var både stortingsmann, medlem i amtsutvalget og ordfører samtidig

1886 – 1901 Ordfører i Fet. (Før ham var Peder Winsnes ordfører og etter ham var det G. Strøm på Jølsen).

1887 – 1899 Medlem av amtsutvalget (nåværende fylkesting).

1898 – 1900 Stortingsmann, representerte Akershus Amt og partiet Høyre. Var kanskje ikke den mest markante politiker på Stortinget, var noe engasjert i stemmerettsspørsmålet og saker som opptok bøndene.

Steffen Olai Steffensen var i hvert fall ikke noe særlig for alminnelige stemmerett for menn. Han mente at hvis en ikke innen fylte 25 år hadde maktet å oppnå stemmerett gjennom å være embetsmann eller å ha eiendom, så måtte det være «en eller anden uheldig Brist tilstede, der ikke netop gjør dem saa særdeles kvalificerede eller skikkede for deltagelse i det offentlig Liv», sa Steffensen i Stortinget i 1898. Fra og med valget i 1900 kunne alle menn stemme, og i 1913 blei det alminnelig stemmerett for kvinner. Folk som fikk fattighjelp (datidas sosialhjelp) fikk stemmerett først i 1921.

For sin innsats blei han utnevnt til ridder av St.Olavs ordenen.

Steffen Olai Steffensen var en aktiv mann med et stort engasjement i lokalsamfunnet. Navnet hans går stadig igjen i gamle protokoller og skrifter her i Fet.

Kone og unger

Steffensen var gift med Annette Karoline Gulbrandsdatter Heireth. Hun var født 1844 i Høland og døde 1. november 1905 av «hjertelammelse». De gifta seg i 1872, og fikk følgende unger:

Torvald Martin 1873 – 1889, døde 2. mars av difteri.

Guttorm Ingebretsen 1875 – 1889, døde 11. mars av difteri.

Martha Carine 1876, gift 1918 med Ole Amundsen Bye. De flytta etter hvert til Eidsvoll.

Petter Olai 1878 – 1928, se mer nedafor.

Agnes Marie 1880 – 1888, (døde 10. mars av lungebetennelse)

Steffen Olai 1881 – 1889, døde 5. mars av difteri.

Eli Anette 1884 - 1940, gift 1925 med enkemann Peder Olsen Bråten (1861 – 1935), som var bruksfullmektig på Gan gård fra rundt 1890 under Westye Egeberg. Han var også forpakter av Gan etter at Ole H. Braathen kjøpte gården på begynnelsen av 1930-tallet. Bråten var viseordfører i Fet i åra 1902 – 1910. Ingen barn.

Gunhild Mathilde 1886 – 1889, døde 22. mars av difteri.

Fem døde

Som vi ser døde fem av unga i 1888 – 1889. Agnes døde i mars 1888 av lungebetennelse. Året etter dør Torvald 2. mars i 1889, Steffen døde 5. mars, Guttorm døde 11. mars og Gunhild døde 22. mars, - alle de fire siste av difteri.

Det var veldig mange barn og unge som døde av difteri den våren. Difteri er infeksjon i nese og hals og var en vanlig sjukdom fram til penicillin kom etter andre verdenskrig. Den er nå utryddet her i landet.

Kopi av klokkeboka for Fet for 1889, kopiert fra Digitalarkivet.

Den eneste sønnen som levde opp og hans to unger.

Den eneste sønnen som levde opp, Petter Olai Steffensen (1878 – 1962), overtok etter hvert gården. Han gifta seg i 1918 med Karen Lovise

Martinsdatter Raasok (1887 – 1957) fra nabogården Råsok. De fikk to unger:

Steffen Martin 1918 – 1964. Var ikke gift og overtok Blesa i 1956. Var aktiv i Fet skytterlag.

Steffen Martin Steffensen cirka 1940. Bildet tilhører Fet historielag.

Anne Elisabeth 1923 – 1999. Hun var gift med Fritz Ravnes fra Tjølling i Vestfold (1912 – 1964).

Blesa rundt jul i 1956, fra venstre Karen, Fritz Ravnes, Anne Elisabeth og Petter. Bildet tilhører Fet historielag.

Både broren og mannen til Anne Elisabeth døde i 1964. I 1972 solgte hun Blesa til familien Løken og flytta til Oslo. Hun gifta seg med en Jespersen og døde i 1999.

Familiegravstedet på Fet kirkegård. Eli Anette Steffensen (1884 – 1940) og ektemannen Peder Olsen Bråten (1861 – 1935) ligger under den flate steinen, som vi kan skimte til høyre bak familiegravsteinen. Bildet er tatt i 2014.

Blesa i 1955, kopiert fra Akershusbasen.

Hva skjedde da svenskene kom til Svindal i Fet mars 1716?

Gjennom århundrene har det vært mange kriger og uttalelige feider og uroligheter mellom Norge og nabolandet Sverige. Det har vært langvarige og korte kriger, mindre trefninger og røverbander som kanskje med kongenes velsignelse herja i grensetraktene.

Feider og kriger mellom Norge og Sverige

På 1600-tallet var det ganske urolig og det var mange i distriktet her over som var soldater i den dansk-norske hæren. Norske soldater blei sendt til grensetraktene og nedover i Europa når kongen over Danmark og Norge trengte soldater der. Hannibalfeiden var en krig mellom Danmark-Norge på den ene sida og Sverige på den andre på midten av 1640-tallet. Krabbekrigen var i årene 1657 – 1658 og krigen i 1675 – 1679 kalles Gyldenløvefeiden. På slutten av århundret var det igjen urolige tider, uten at det er kjent under noe spesielt navn. Den store nordiske krigen varte fra 1700 til 1721, og den var Fet en viktig del av noen vårdager i 1716

Tyttebærkrigen var i 1788 da Norge-Danmark prøvde å invadere Sverige. Den norske styrken var på 10 000 mann og bare åtte falt i trefninger. Derimot døde mellom 1500 og 3000 mann av sykdom forårsaket av kontinuerlig høstregn, dårlige klær, utstyr og dårlige sanitære forhold. Krigen har fått navnet sitt fordi den foregikk om høsten og soldatene måtte spise tyttebær for å overleve.

Den siste krigen mellom Norge og Sverige var i 1814, da Norge kom i union med Sverige. Det holdt på å bli krig i 1905, da Norge ønska å bli sjølstendige, og det gikk heldigvis bra. Så de to siste to hundre år har det vært fred mellom Norge og Sverige.

Kong Karl den XII

Sveriges mest berømte kriger- og heltekonge er kong Karl den tolvte. Han var født i 1682 og døde 11. desember i 1718. Han blei skutt og drept under beleiringen av Fredrikstens festning i Halden. Det er fortsatt litt usikkert om det var en svensk snikmorder som sto bak skuddet eller om det var en nordmann som hadde flaks med skuddet som traff kongen i hodet.

Bildet er kopiert 10. februar 2015 fra http://en.wikipedia.org/wiki/Karl_XII

I 1709 prøvde Karl og svenskene å ta Russland. Det mislyktes og kosta flere tusener med liv, som de fleste kriger også gjorde på den tida. Inspirert av svenskenes tap ville den dansk-norske kongen Fredrik den fjerde ta igjen noe land som svenskene hadde tatt tidligere, og så ville han gjerne ydmyke svenskekongen. De to var faktisk søskenbarn, uten at det ser ut til å ha betydd noe særlig for krigslysten. Fredrik

erklærte svenskene krig i oktober 1709, og det var mye fram og tilbake de neste årene. Etter tapet mot Russland var svenskekongen i Tyrkia noen år, men kom visst hjem juleaften i 1715 til Sverige og nølte ikke lenge med å ville angripe Danmark og søskenbarnet. Et planlagt angrep måtte avlyses fordi isen over Øresund var dårlig, og han begynte å planlegge å ta Norge i stedet. Karl ville forene Norge med Sverige, noe han mente var både et konge- og folkeønske i Sverige. Han ville kort og godt ha Norge som en del av Sverige. Hva nordmennene syntes om saken var tydeligvis av mindre betydning.

Karl XII samler hæren for å rykke inn i Norge

På begynnelsen av 1716 samla kong Karl det beste av den krigsvante svenske hæren nær grensa mot Norge, på Holmedal i Värmland. Det var 3 000 fotsoldater (infanterister) og 1 000 dragoner. Det var kun menn som var soldater og offiserer. Kvinnelige soldater og offiserer har først blitt vanlig de siste 50 åra. Mens fotsoldatene gikk til fots hadde dragonene hester å ri på. Det var en vinter med mye snø og den kom til å vare langt ut på våren, som den ofte gjorde på den tida. To andre svenske hæravdelinger skulle samtidig gå inn lenger sørover i Østfold.

Tegning av Andreas Bloch (1860-1917). Dette er ikke soldater fra 1716, men vi kan jo tenke oss at det så omtrent sånn ut sjøl om kanskje ikke uniformene er korrekte.

Ingen veier

Vi må huske på at for tre hundre år sia var det knapt med veier. Om vinteren kunne en farte over islagte vann og myrer, - samtidig kunne det være uframkommelig på grunn av mye snø. Noe annet som er viktig å huske på et at sjøl om det var 4 000 soldater, så var det kanskje nesten like mange andre som fulgte med hæren. Det var tjenere for kongen, for offiserene, kanskje to-tre prester, det var folk som hadde ansvaret for maten, stelte hestene, flere offiserer hadde med seg familien, både koner og unger. Det var sikkert en del av soldatene som også hadde med seg kjærestene og familien, og det var nok en del folk som bare fulgte etter hæren fordi det var liv og røre. Kanskje var det mat å få og kanskje noen døde de kunne stjele fra, likplyndring etter slag og kamper var et kjent problem. Fattigdommen var stor hos folk flest og fristelsen til å få seg et par bedre støvler og bedre klær var sikkert stor.

Myte- og heltekonge

Karl den tolvte blei etter sin død en mytekonge, og historiene om han i Norge er mange. Sammen med Hellige Olav er det ingen konge det er så mange tradisjoner og myter om som Karl XII. I søndre Høland er det Karlsteinen hvor kong Karl skal ha stått og speida utover Hølandsbygdene. Steinen er stor og er delestein mellom Rødenes og Høland. Han var kjent som en real fyr, en tøff kriger som helst sov sammen med soldatene, gjerne fullt påkledd på noe halm som var lagt på golvet som madrass, han spiste for det meste stekt fleisk og sto opp veldig tidlig, leste i Bibelen hver dag og var særdeles gudfryktig.

Kongen ville nå ta Norges hovedstad Kristiania (som nå heter Oslo) for deretter å ta over hele landet. Søndag 8. mars i 1716 dro Karl med 1 000 ryttere over grensa, fotsoldatene kom etter.

Inn i Norge

Han møtte ingen motstand gjennom Rømskog og Setskog, gikk over sjøen Hallangen og over Kongtorpfjellet, som ligger mellom Setskog og Høland. Det kan godt hende det var bygd opp skanser nærmere grensa også, men vi veit i hvert fall om skanser både på Kongtorpfjellet og på Naddum i Høland. Her skulle lokale bønder stoppe svenskene så godt de kunne, men alle som en hadde forlatt sine poster når svenskene kom. Enten det var fordi de var redde, forståelig nok i så fall, eller fordi de trudde at svenskene ville ta en annen vei, - det er vanskelig å vite. Det er ikke sikkert de hadde skytevåpen en gang, mest sannsynlig var de kun utrusta med høygafler, økser og ljåer. Nordmennene og myndighetene visste at svenskene kom, om enn de ikke visste hvilken vei de kom. Vi må huske på at det verken fantes telefoner eller noen andre kommunikasjonsmidler, skulle beskjeder gis måtte det være en budbringer.

Veien var åpen for Karl som tok med seg 600 av rytterne og tok den raskeste veien til Høland prestegård, som fortsatt ligger på Løken i Høland. Dit kom han overraskende på nordmennene natt til 9. mars.

Slaget ved Riser bru i Høland

Det blei en kamp og et lite slag ved Løken i Høland hvor svenskene vant.

Tegning av Andreas Bloch, er Kruses kamp mot Karl XII ved Riser bru i Høland.

Til tross for at noen mener at slaget kun varte under en halvtime, så vart det mange sårede

og døde på begge sider. Svenskene hadde 100 sårede, en såra arveprins og 70 døde. De norske gikk det bedre med, 30 såra, 26 døde og 15 blei tatt til fange og seinere ført inn i Sverige. Kongen bodde på gården Skattum, og de fleste andre svenskene på gården Riser. De svenske fotsoldatene kom etter hvert fram til Høland. Det hadde vært en hard marsj fra Sverige, et slitsomt og intenst slag, det var mye snø og uvær og soldatene fikk hvile seg noen dager før de gikk videre.

Etter noen dager dro svenskene videre

Torsdag morgen 12. mars dro kongen og de fire tusen soldatene fra Høland. De fulgte Fetstien og gikk og rei over Sagaåsen, forbi gårdene Midskog, Skjatvet, Tunnerud, gjennom By og til gårdene Svindal.

Her kom antagelig svenskene, veien som går svakt til venstre går mot Svindal. Bildet er tatt i Nittebergveien 2014.

På Svindal i Fet

Ved Svindalsgrinda (alle gårder hadde grunder og gjerder rundt eiendommene sine) var det en gammel gubbe som prøvde å stoppe kongen. Men kong Karl bare så på ham og spurte om

«gubben var tokig» og rei videre ned til gården.

Folka på de tre gårdene som Svindal da besto av, var blitt varsla og hadde rømt til skogs. Karene var i skauen, og det fortelles at noen hadde gjømt seg i Bjønnehiet som nå er et populært turmål.

Dette er nok opprinnelig et gammelt bjønnehi, og sånn ser det ut i 2014. Har sikkert vært større og det ser ut som det har rast sammen.

Mange stier fører til Bjønnehiet. Det er ei turbok der som du kan skrive navnet ditt i, og det er fint å sitte der med matpakka og se på utsikten.

Ungene og kjerringene på Svindalsgårdene rømte til noen av husmannsplassene som lå mer avsides til.

Svenskene forsynte seg av mat til folk og hester, og det blei reint bord etter dem. Kjøkken og matbua vart tømt, låven gjort rein for halm og høy. Rundt husa lyste bålene tett i tett. De fleste soldatene måtte sove ute, sjøl om sikkert mange fant seg ei seng innendørs.

Da kongen dro neste dag fikk kona på en av gårdene denne sølvnåla som takk.

Tidlig neste morgen dro svenskene videre, noen over isen på Øyeren og noen forbi gårdene på Jaren og over til Åkrene. På Svindal brant det fortsatt bål etter soldatene som både hadde kokt seg mat utendørs og som hadde varma seg på bålene. Vårnatta hadde vært kald. Svenskene ville innta Kristiania, - men slik gikk det likevel ikke. Mer om det seinere.

Søgarden Svindal brant opp og kona døde

De mange bålene og den sterke vinden antente husene på søgarden (Søndre) Svindal, og så godt som alle husa brant opp. Bonden Ole Bårdsen Svindal sto oppe i åsen og så at gården brant opp. Det gikk med 24 kuer og ett føll, alle eiendelene brant opp og i tillegg var all mat borte. Kona Anne døde til og med på grunn av

svenskene. Hun døde visst av sjokket og alle strabasene, og igjen sto mannen og de åtte ungene. Det var en katastrofe for Ole Bårdsen og han fikk fritak for skatt i mange år. Livet gikk likevel videre, Ole fant seg ei ny kone etter tre år og fikk fire unger til.

Svindalsgårdene i 2014, tatt fra Høgås batteri (Svindalsfestningen)

Hva skjedde så på Svindal?

Som nevnt tidligere var det alltid flere enn bare soldater og offiserer som kom med en hær. Mange slags folk fulgte i fotsporene og sikkert ikke bare mors beste barn. Det som er sikkert er at det kom tre svenske damer noen dager etter at den svenske hæren hadde dratt fra Svindal.

De skriftlige kildene forteller litt forskjellige versjoner om hva som seinere hendte. På tinget (som var den lokale retten) vinteren 1717 på Jølsen her i Fet kom saken opp, og det som står i referatet der i fra er nok til å stole på.

Det var to litt eldre damer og ei yngre på 24 år, to var mor og datter. Alle tre var gift med soldater som hadde vært lenge ute i krigen. Den yngste prata svensk og hadde hatt tre unger som alle var døde. Den siste blei født og døde på denne reisa. Ei av de andre prata litt tysk og den tredje var det ingen som skjønnte hva sa. De ville se mennene sine og den ene ville også treffe kongen for å få pass for å kunne returnere til Tyskland der hun var født. De kom kjørende med to hester og en såkalt grindslede hvor det var både høy, litt mat og klær. De kom samme veien som hæren hadde brukt, og de «gråt bitterlig» da de så alle de døde svenskene i Høland. Damene ankom Svindal hvor de ikke blei tatt pent i mot.

«Vi skyter dom»

På vestgården var far og sønn Jon Tallaksen og Tallak Jonsen, husmannen Jens Gaukerud og en svenske ved navn Lars Larsson. Den siste var en desertør fra den svenske hæren og var nylig blitt norsk statsborger og var var nok ekstra redd for svenskene da han sikkert ville bli skutt som desertør om han blei tatt. Disse fire karene rådført seg med husbonden på gården, Ole Kristoffersen og sønnen Hovel om hva de skulle gjøre med kvinnfolka. Damene blei ransaka for å se om det hadde med seg brev eller liknende, - kanskje de kunne være spioner. Det var ikke noe å finne. Men i følge ryktene skal svensken Lars ha skreket: «Vi skyter dom!» Han var sikkert redd for å bli tatt for å være svenskevennlig, eller så var han lett å skylde på i ettertid.

Mor Inger på gården ante uråd og ba karene i Guds navn om ikke å gjøre noe galt. Men enden på visa vart at Jens Gaukerud, Lars Larsson og Henrik Matsen blei utstyrt med børser og dro ned til Øyeren med de tre damene. Ved husmannsplassen Furu (en plass på Svindalsstranda) skaut karene damene og la likene under isen for at de skulle forsvinne for godt. Folka på Svindal så at Lars skaut ett av kvinnfolka, hun satt i sleden og var den siste som blei skutt. Karene tok klærne og alle eiendelene deres og delte seg i mellom.

På tinget.

Karene hadde tilstått, men skyldte på alle andre og sa at det var de som fikk dem til å gjøre det. Rettsmøtet varte i mange dager. Karene slapp og sone noe straff og de

blei frikjent på grunn av krigen og alle dens redsler. I følge enkelte kilder måtte karene likevel innom Akershus festning ei tid, der var det tukthus og slaveri.

De tre karene.

Svensken Lars Larsson bodde på husmannsplassen Vinteren. Bygdeboka (bind fire side 374) forteller at han var svensk desertør og hadde kommet til Fet i 1709. Han hadde rømt fra den svenske hæren og kom til Fet med kona si. Han var bygdevokter (ståterkonge) og hadde derfor en viss politimyndighet med oppsyn med tiggere, omstreifere og andre løse elementer. I 1716 var han nettopp blitt norsk statsborger. I dag er plassen borte, men navnet eksisterer fortsatt som navnet på et jorde langs med Nittebergveien.

Her lå husmannsplassen Vinteren. Bildet er tatt i 2014. Her kom Karl den XII med sine soldater og her bodde svensken Lars Larsson.

Henrik Matsen skal ha fulgt med de tre damene. Kanskje han bare kom fra By hvor de hadde overnatta siste natta de levde. Hvor han bodde og hvem han egentlig var er ikke kjent.

Jens Gaukerud bodde på husmannsplassen Gaukerud under Svindal og var om lag 66 år i 1716.

Ryktene om kistene!

Tradisjonene og ryktene om at de tre damene hadde med seg to eller tre flotte store reisekister som drapsmennene beholdt, er det ikke belegg for i referatet fra tinget (rettsaken). Sannheten er likevel at det er ei i fin kiste som kommer i fra Blesa som er nabogården til Svindal. Denne kista er nå en del av Blesa-samlinga.

Det står også ei liknende kiste på Folkemuseet i Oslo. Den kom dit på slutten av 1800-tallet og det var oppkjøper O. Pedersen som i 1895 hadde kjøpt den her i Fet og som solgte den til museet. Det står 1683 på lokket.

Kista på Folkemuseet, bildet er kopiert fra Akershusbasen.

I bygdeboka står det at den ene av kistene kom til gården Ringstad på Enebakkneset, men der kjenner de ikke til noen kiste som kan være fra denne tida. Heller ikke er det noen andre kjente kister i distriktet som kan likne på disse. Anne

Elisabeth Ravnes (fra Blesa) skriver at ei av kistene skulle være på gården Hunes på Enebakkneset, men dette er usikkert.

Både Blesakista og kista på Folkemuseet har mange beslag og jernringer. Jernringene er til å tre en staur igjennom for at de lettere kunne bæres (også av to hester). Blesakista er trulig malt seinere, noe som ikke var så uvanlig å gjøre med gamle kister.

Begge bildene er av Blesa-kista, tatt i 2014.

Hva er sant og hva er kanskje sant?

Det har alltid vært mange historier om disse kistene. De skal ha vært fulle av penger som var krigskassa til kong Karl. Kistene ser dessuten ut som andre svenske kister fra den tida, så da er de sikkert opprinnelig svenske mener noen.

En lokalhistoriker fra Høland (Bjørn Bjerk i Skytilen nr 2-2007) mener at kistene tilhørte to svenske offiserer, blant annet kongens kommende svoger, og kongens søster Ulrikka Eleonore. De returnerte alle tre til Sverige etter at de to offiserene vart såra i Høland. De tok med seg innholdet og lot kistene stå igjen, og de havna etter hvert i Fet.

Ei spennende historie!

En annen lokalhistoriker (Olaf Lindtorpet fra Finnskogen) forteller at prinsesse Ulrikka Eleonore var lei av at broren Karl XII stadig lå ute i forskjellige kriger. Han var knapt nok kommet hjem etter å ha vært borte i mange år, før han dro ut i en ny krig, - nå mot Norge. Hun bestemte seg derfor å sende ham en ekstra sending med varme klær og god mat.

http://en.wikipedia.org/wiki/Ulrika_Eleonora,_Queen_of_Sweden, (pr. 10. februar 2015)

Kongens søster Ulrikka Eleonore blei dronning etter brorens død, hun var dronning fram til februar 1720. Hun var født i 1688 og døde i 1741.

Ei svær eiketrekiste blei pakka, den hadde seks låser med sterke jernbeslag rundt og solide jernringer til å kunne fraktes av hester. Det var en farefull ekspedisjon med fire dragoner (soldater til hest), prinsessas kammerpike og adjutant Sander som leda ekspedisjonen. De valgte å krysse grensa lenger nord, på Finnskogen, og fant der en kjentmann ved navn Lohilamp-Heikki som på den tida var

Finnskogens mest berømte jeger og skogskar, og som skulle lede de til kong Karl og hæren. For at Heikki ikke skulle rømme hadde han et sterkt tau om halsen bundet fast til adjutantens sadel. Han klarte imidlertid å rømme i nærheten av Kongsvinger, men det svenske reisefølget dro trøstig videre sørover mot Fet. Det gikk ikke så bra. Noen år etter krigen er det ei historie som forteller om hvordan det gikk med reisefølget, for da skjedde det noe rart på Blesa.

Varmebekken eller askebærer.

Se på gjenstand nr. 21 i Blesa-samlinga som er et såkalt varmebekken eller askebærer til å bære med seg glør. Fyrstikker fantes ikke, de kom først langt ut på 1800-tallet, og det gjaldt å holde liv i varmen for både å kunne koke mat og ha ild som varmet på kalde vinterdager. Slokte det måtte en enten bruke noe slags fyrstøy for å få ild, eller gå til naboen for å «låne varme». Varmebekkenet er altså fra Blesa og er sikkert noen hundre år gammelt, så det kan godt være dette som er med i følgende fortelling fra noen år etter 1716 da svenskene var på Svindal.

Varmebekkenet fra Blesa. Bildet er tatt i 2014.

Røverbande i Gansdalen

I Fet og rundt Øyeren herja det en røverbande, de plyndra og stjal, var godt bevæpna og holdt til i nærheten av Blesa. Det er ei kløft ned mot Øyeren som heter «Tjyvkleiva» og der skal det i gamle dager ha holdt til en røverbande. En gang tok de en okse fra gården. Ingen visste nøyaktig hvor de holdt til, og alle mannfolka på gårdene var jo ute i krigen, så det var vel ikke så greit for Fetsokningene å ta røverne.

Bildet er av Tjyvkleiva og er tatt i 2014. Det har rast en del sammen, og en kan godt se at det har vært ei hule der før. Den er godt gjømt ned mot Øyeren.

Men så like før jul ett år, eller kanskje det var juleaften som Anne Elisabeth Ravnes fra Blesa mente det var. Det er vanskelig å vite sikkert i dag, men uansett så var det en vinterkveld det kom noen skumle karer inn på Blesa. De ba så pent om å få låne varme da deres hadde slokna. De fikk varme og dro av sted. Folk begynte å spekulere på hva de var for karer og samla de som samles kunne og prøvde å følge sporene i snøen. Men alle sporene førte bare inn på gården, ingen gikk ut. Underlig, var det trolldom eller hadde karene gjømt seg på gården? De torde ikke legge seg, det blei satt ut vakter og mye ståhei var det før de fant på å undersøke hvor alle spora som kom inn på gården kom fra. Spora gikk på kryss og tvers og endte i Blesaskauen og ved røverhula Tjyvkleiva. Røverne hadde satt skoene bakvendt på seg da de forlot Blesa, sånn at ingen spor førte ut, bare inn til gården.

Hva skulle de gjøre nå? Bygdefolket ville ha en ende på røverbandens herjinger og beleira hula, de ville røyke dem ut. De samla sammen ved og gjorde opp en svær varme foran inngangen. Etter noen dager holdt ikke røverne ut lenger. De kom ut og overga seg.

Ved Tjyvkleiva 2014. Utsikt over Øyeren.

Lohilamp-Heikki dukker opp igjen.

Det rare var at i røverhula fant bygdefolket våpen, sverd, uniformer, ridetøy og mange andre pene saker, - og ei diger eiketrekiste fullpakka med kostbart utstyr. Slikt utstyr hadde ingen hørt om at det fantes i bygdene herover, det måtte være utenlandske saker som hadde tilhørt fornemme personer. Røverne fortalte da hvordan en av dem, Lohilamp-Heikki var blitt tatt til veiviser for ekspedisjonen som skulle til Karl den tolvte og at han hadde slått seg sammen med de andre røverne da han klarte å rømme. De hadde passa opp de de fire dragonene, adjutanten og kammerpika og drept alle sammen. Dette blei regna røverne til gode og de fikk en mild dom forteller denne historia.

Andre historier.

Men igjen, ei annen historie forteller at røverne holdt til i ei hule på Tjuvholmen rett utafor Gansvika, og at de blei hengt på Galgetangen som også er i Gansvika. Hvis det er ei hule på Tjuvholmen, så kanskje det er noe sant i denne versjonen. Andre forteller at røverne vart hengt på Galgetangen og begravd på Tjuvholmen. Kanskje begge deler er sant, det kan jo ha vært flere røverbander i Gansdalen og i Fet.

Galgetangen til venstre og Tjuvholmen til høyre, sett fra Gansvika i 2014.

Lokalhistorikeren Vidar Amundsen forteller i boka «Dramatiske dager i Gansdalen» (utgitt i 2008) følgende historie:

«En gang på 1700-tallet ble det praktisert en form for selvjustis som er utenkelig i våre dager. To lokale karer

ved Gansvika var på ferde «med lange fingre» ved Blesa gård. I ly av nattemørket så de sitt snitt til å stikke av gårde med noen få sauer og kyr fra storgården. Tyveriet ble oppdaget og dagen etter ble jakten på tjuvraddene satt i gang. Det skulle vise seg å bli en enkel jakt. Tyvene hadde ikke brydd seg med å skjule sporene, hverken etter seg selv eller buskapen. I en naturformet hule i ei lita kleiv ble de funnet midt mellom de høyst levende bevisene. De to karene ble fraktet til det gamle retterstedet på Galgetangen. Her endte de sitt liv i hver sin taustump. Likene ble så fraktet ut til Tjuvholmen der de ble gravlagt side om side med tidligere yrkeskriminelle. Tjuvholmen var større i utstrekning den gangen. Etter gjentatte henrettelser og begravelser var både Galgetangen – antagelig regelmessig brukt som rettersted frem til 1600 – 1700 – tallet – og Tjuvholmen navngitt før denne episoden fant sted. Tjuvkleiva fikk derimot sitt navn etter de to omtalte karene som hadde vært på ferde på Blesa gård.»

Tjuvholmen, og så kan vi så vidt se litt av Galgetangen til venstre på bildet som er tatt i 2014.

Uansett hva som skjedde, og det er det umulig å vite sikkert i dag, men at det skjedde noe på Svindal i 1716 er sikkert. Det kom tre

svenske damer og at det har vært røvere i Tjuvkleiva, noen har vært hengt på Galgetangen og at det har vært tyver (tjuver) på Tjuvholmen er like sikkert. Det er fortsatt to kister som er fra de store gårdene i Gansdalen. De er sikkert flere hundre år gamle, - og de kan være svenske kister som kan ha kommet til Fet med de tre damene som blei drept.

I Aurskog i 1716

Det er ei liknende historie fra Aurskog i 1716. Der kom det også noen svenske koner etter hæren, de kom med mat og klær til sine menn som var soldater. Noen av disse blei drept og begravd i Armoddalen der. (Anders Heyerdahl: Urskogs beskrivelse, utgitt i 1882, side 151).

Hva skjedde videre

Da svenskene forlot Fet i mars 1716 gikk kongen og de fleste av hans menn over Øyeren mot Strømmen og Kristiania.

Et par måneder seinere var Fetsokningene redde for at svenskene på nytt skulle legge veien om Fet. Det blei derfor satt ut en bataljon med soldater for å passe på Fetsund og Glommakrysningen. Da var isen gått på elva og Øyeren og vi må huske at det ikke var noen Fetsundbrua den gangen (den kom først med jernbanen i 1860).

Karl og svenskene beleira Kristiania ei stund på vårparten, men ga opp og forlot landet utpå høsten. Det var likevel mange kamphandlinger, både på Ringerike, i Østfold, i Kristiania og mange drept og skadde.

Kong Karl prøvde to år seinere på nytt å ta Norge, da med 40 000 mann. Under beleiringa av Fredriksten festning i Halden falt han for ei kule den 11. desember 1718. Den store nordiske krigen tok endelig slutt med freden sommeren 1721.

Fredriksten festning i Halden i 2012, med Søndre og Nordre sjøbod i forgrunnen. Gyldenløve fort hvor Karl XII falt i ei skyttergrav ligger noen hundre meter til venstre på baksida av fronten på festningen som vi ser her. Bildet er tatt av May Sissel Frøynes.

Noen trekk ved historia til Fet

I år 1900 var Fet og Rælingen en kommune, eller herred som det da kaltes. Det var totalt 4 154 innbyggere i Fet og Rælingen, av disse bodde 2 961 i Fet og 1 193 i Rælingen.

Fet og Rælingen ligger på hver sin side av Øyeren. Fordi mye av ferdselen i tidligere tider gikk over vannet (både sommer som vinter) var det naturlig at det både var ett prestegjeld og en kommune. Enebakkneset lå til Enebakk, også disse på hver sin side av Øyeren. I 1929 skilte Fet og Rælingen lag, og blei hver sin kommune. I 1962 vart Enebakkneset med sine 379 innbyggere overført til Fet kommune.

Herredshuset sto ferdig i 1931, og fram til da blei kommunale møter holdt på litt forskjellige steder. Herredshuset betyr «kommunehuset», eller rådhuset som vi ville ha kalt det i dag.

Herredshuset hvor biblioteket er i dag, bildet er tatt i 2013.

Kirker og kirkegårder

Fet er et gammelt kirkested. Den eldste kjente kirka i Fet var oppført før 1371 på Hov gård som er den gården som ligger ved kirka og kirkegården ned mot Øyeren. I katolsk tid (fram til reformasjonen i 1537) var det flere kirker i Fet. Både på gårdene Faller og Borgen har det vært kirker. Nåværende kirke i Fet sto ferdig i 1890.

I november 1905 fant den høytidelige innvielsen av Dalen kapell sted. Fram til da hadde Gansdølingene måttet reise til hovedkirka for å høre guds ord. En av de som gikk i spissen for å få reist kapellet var Steffen Olai Steffensen på Blesa. Dalen kirke (som den nå kalles) feira hundreårsjubileum i 2005. Det er ingen kirkegård i Dalen. På Enebakkneset har de en fin liten kirkegård med et nydelig lite gravkapell.

Enebakkneset kapell i 2013.

Prestegården

Vi trur at presten alltid har hatt prestegård der hvor nåværende prestegård ligger. Der bodde presten som samtidig måtte være bonde og drive gården. Det var først i siste halvdel av 1800-tallet at det blei

vanlig med forpaktere av prestegården. Christian Engebret Nicolaisen var prest fra 1886 og fram til han døde i 1905. Han og prestekona hadde ti unger. I hans prestedid blei det både bygd ny kirke og flere nye hus på prestegården. Den nåværende store hovedbygningen sto ferdig i 1902.

Fet kirke og prestegården til venstre. Bildet er tatt i 1963 og er kopiert fra Akershusbasen.

Hva betyr navnet Fet og Fetsund

Kommunenavnet Fet kommer av «fit» eller «fitjar» som betyr rik og frodig eng eller grasmark som strekker seg nedover mot ei elv eller en sjø, -som det jo gjør her i Fet.

Navnet Fet er kjent fra gammelt av, i skriftlige kilder helt tilbake i 1394. Som sognenavn (prestegjeld) blei navnet Fet først vanlig ut på 1400-tallet. Navnet Fetsund kommer av sundstedet som var over Glomma i Fet. Det var et eldgammelt sundsted hvor folk vart frakta over i båter. Dette var ordningen helt fram til den første jernbanebrua kom i 1860. Denne var i tre og Fet og Høland herreder spleisa på en egen kjørebane for hest og kjerre på brua. Øst for elva var Østersund sundgården med rettighetene og plikt til å frakte folk, fe og annet over elva. Det blå huset like ved Rådhuset og bensinstasjonen er det gamle hovedhuset på Østersund, eller Sundet som både gården og stedet ofte kaltes og kalles. På vestsida var sundstedet omtrent på nedsida av den store parkeringsplassen til Fetsund stasjon (rett ned for Rosenberg, de gamle små husene som ligger mellom storveien og parkeringsplassen).

Det gamle hovedhuset på gården Østersund er det eneste som er igjen av den gamle sundgården. Huset er mest sannsynlig fra 1840-åra og bildet er fra 2011.

Dette er den tredje jernbanebrua, bildet er tatt i 1963 og gården Hval ser vi i forgrunnen. Bildet er kopiert fra Akershusbasen.

Fattiggården Hov

I 1890 fikk bygda sin fattiggård på Hov. Kommunen kjøpte da gården Hov og formannskapet begrunna kjøpet slik: «Hensikten med fattighjemmet er, ved siden av å forsørge de fattige forsvarlig, og skaffe dem passende arbeid etter enhvers krefter, samt å få dem under Guds ords påvirkning, så de kan leve et kristelig liv og føle seg lykkelige om de er fattige.»

Fattiglemmene fikk ikke lov til å forlate gården uten tillatelse. I folketellinga i 1900 bodde det 27 fattiglemmer på Hov. Den eldste var 87 år og de to yngste var fem og åtte år gamle, så det var både unge, gamle og sjuke der. Klarte du deg ikke sjøl og hadde ingen som kunne ta vare på deg om du trengte hjelp, så kunne du komme på fattiggården hvis du ikke havna på legd. De som gikk på legd gikk da fra gård til gård og var noen dager på hver gård, eller de kunne være fast på en gård mot at fattigvesenet betalte litt for oppholdet. Du måtte likevel jobbe det du klarte på gårdene, og de fikk litt mat og kanskje litt klær om du var heldig. Kanskje sov du innerst i fjøset eller på loftet over grisene. Ordningen med legd opphørte formelt i år 1900, men eksisterte likevel noen år til. Fet kommune solgte Hov i 1923.

Hov gård med kirkegården i forgrunnen i 2014.

Lesar-Jens

En av de som bodde på Hov i 1900 var Jens Olsen Kjellerholen eller Lesar-Jens som han kaltes. Lesar-Jens var en kjent bygdeoriginal her i Fet. Han var født i Falldalen, på husmannsplassen Kjellerholen under Tveiter i 1822 og døde 21. mars 1903. Sambygdingene reiste langt seinere en minnestein som står på kirkegården.

Minnesteinen til Lesar-Jens i 2014.

Jens var en lesehest av de sjeldne, men kom fra små kår med lite bøker og ingen muligheter for utdanning. Noen rike bønder ville koste på ham skolegang i byen, men han kom snart hjem igjen. I folketellinga i 1875 står dette om ham: «*Ernærer sig ved gjeting og binde Limer*»

En sopelime fra Høland.

Ridderhaugen

Ridderhaugen er Norges tredje største gravhaug. Den er 37 meter i diameter og fire - fem meter høy. Det er en rundhaug bygd opp av jord og det vokser gras og trær der. På toppen er den avflata, noe som kan være spor etter plyndring fra eldre tider og for så vidt også spor etter den potetkjelleren som sto der i mange år. Gravhaugen er ikke arkeologisk undersøkt. Det har nok aldri vært riddere her i Fet, og det er trulig en lokal høvding eller storbonde som er gravlagt der.

Navnet Ridderhaugen kommer kanskje fra bonden «Reder Hoff» som bodde på gården Hov på slutten av 1500-tallet. Reder er det samme navnet som Reidar eller Reier. Kirkebakken eller Kirkeveien som går fra Ridderhaugen og opp til kirka kaltes i gamle dager for Redderstigen og Ridderhaugen blei kalt Redderhauen. Fortsatt er det mange som bruker disse navna.

Ridderhaugen i 2014.

Flere gravhauger og gravrøyser i Fet

Det har mest trulig vært flere større gravhauger i området rundt Vatland og Jaren, men disse er blitt borte gjennom århundrenes gang. Vi har flere steder med gravhauger her i Fet, men alle er mye mindre enn Ridderhaugen. På Roven har vi Guriholtet og Visperudåsen. I

Gansdalen er det blant andre Tølleren og Bjønnehaugen. Det er gravhauger andre steder også, f.eks. i Garderåsen.

Gravrøyser er det også mange av. For eksempel er det tre gravrøyser (fra bronse- eller jernalderen) på toppen av Løkenåsen. Der har det også i riktig gamle dager vært en varde og den kalles derfor Løken varde.

Ei av gravrøysene på Løkenåsen og Løken varde i 2013.

Løken varde

Løken varde var en del av et varslingsystem som kanskje stammer fra folkevandringstida (år 400 – 600 e.Kr.), da det var krig og uro på Romerike. Det var gjort i stand varder som lå godt synlig fra bygd til bygd, og de blei tent for å varsle ufred og at fiender kom.

Det er ikke uvanlig at de vart lagt oppå gravrøyser. Trulig var det også varder både i Gansdalen (Vitås) og i Garderåsen (Vitåsen). Vardene var et usikkert varslingsystem, men likevel det beste en hadde. I vikingtida blei det sagt at det tok ei uke å varsle hele landet på denne måten. Vardene på Romerike blei tent da svenskene og Karl den XII rykka inn i Norge (og Fet) i mars 1716. Under krigen med Sverige i 1808 var siste gangen vi med sikkerhet veit at de blei brukt.

Bygdeborger på Åkrene

Nord for Åkrene var det flere bygdeborger hvor folk kunne søke tilflukt. Det var Rudskulen, Skansen og Farseggen.

Rudskulen i 2013. Bygdeborgen er på toppen og en kan fortsatt se steinrester etter murene. Det nederste bildet er fra stien opp til borgen.

Skoler og skolegang (er ikke en fullstendig skolehistorie)

I en skolebeskrivelse fra 1937 står dette om skolene i Fet:

« Alle skoler er nu forsynt med springvann og drikkefontæner. »

Fram til 1739 var det presten og kanskje klokkeren som tok seg av den skarve undervisningen av ungdommene. Skulle du lære å lese og skrive, så var det for det meste foreldrene som måtte trå til, om de kunne det. Det var likevel noen av de aller rikeste som hadde egen skolelærer boende på gården, og noen dro kanskje til både Kristiania og København for å lese og studere. Det var dyrt å gå på skolen, og ettersom det var vanlig at ungene på den tida måtte jobbe og hjelpe til så kosta skolegang også noe i tappt arbeidstid.

Noen årstall:

1730	For første gang omtales en form for skolehus i Fet prestegjeld. I følge kirkeboka var det skole på prestegården.
1736	Lov om konfirmasjon innføres. Presten pålegges å gi ungdommen tre måneders undervisning i kristendoms-kunnskap.
1739	Omgangsskolene innføres. Skoletida skulle være fem år, men mest sannsynlig var det undervisning kun noen få uker i året. Fagene var kristendom og lesing. Menighetene fikk ansvaret for skolegangen i 1741.
1760	Fire omgangsskoler i Fet prestegjeld. Det var Dalen, Jaren/Roven, Åkrene/Falldalen og Rælingen.
1827	"Lov om Almueskolen" innføres. Skoleplikten utvides til sju år, men hver elev fikk kanskje bare to – tre måneder med undervisning pr. år. Nye fag kom til, - sang, skrivning og regning.
1843	Fet får sin første faste skole på Jahr gård. Usikkert om denne erstatta alle omgangsskolene.
1860	"Lov om Almueskolevæsenet paa Landet" innføres, og skolene blir faste. Det blir helt slutt på omgangsskoler.
1865	Jaren skole og Åkrene skole blir bygd.
1875	Nygård skole og Falldalen skole blir bygd.
1889	"Lov om Folkeskole på Landet" innføres. Skoletiden utvides og agkretsen øker. Elevene gikk annenhver dag på skolen i sju år.

Konfirmasjonen var viktig.

I 1736 kom forordningen om konfirmasjon. Du måtte konfirmeres for å få deg jobb eller gifte deg, og minimumskravet var å kunne noe fra katekismen (de tid bud og forklaringer om bibellære) utenat. Den første undervisningen var å lære de unge kristendommens sannheter.

Omgangsskolen

1739 kom den første skolelov, og ungene skulle da få litt skolegang. Det var omgangsskoler som gjaldt, og elevene fikk kanskje noen ukers undervisning før de blei konfirmert i 14 -15 års alder. Da var de voksne og måtte ut i jobb, om de ikke alt var det. I 1816 kom det så en ny folkeskolelov for skoler på landet, og i 1827 kom det enda en ny lov som sa at ungene skulle lære både å lese og regne.

Omgangsskolen var rundt på de gårdene som hadde plass til det, og ofte satt de nok på kjøkkenet. På 1860-tallet kom det loven om at det skulle være faste skoler på landet, og da kom det egne skolebygninger etter hvert.

En som hadde vært omgangsskolelærer var Lars Andersen som bodde på Sørli under By i 1820-åra. Han var født i 1785 og døde i 1843. En annen omgangsskolelærer var Erik Pedersen (1775 – 1801) født på Roven og bosatt på Hval. På Søndre Svindal hadde det vært holdt skole mens det var omgangsskoler i bygda.

I de første par tiårene av 1900-tallet gikk elevene på skolen to dager i uka. De gikk der i sju år og begynte som sjuåringer. Det var vanlig at de fleste ungdommene ikke gikk mer på skolen enn de pålagte sju årene, og når de var konfirmerte begynte de aller fleste og jobbe.

Bruksskolene

Foruten Fetsund lenser var det to store bedrifter / virksomheter i Fet. Det var Varåbruket på Roven og Gansbruket i Gansdalen som begge dreiv med sagbruk, tømmerhogst, hadde store skogeiendommer og eide mange gårder også. På begge disse var det en periode egne «bruksskoler» for ansattes unger.

Fjerdingen skole på Roven

På Varåbruket lå skolen på plassen Fjerdingen (uttales Fjolungen) i Ramstadveien 37. Skolen var i det huset som fortsatt står, men det er helt ombygd. Det var da både skolestue og bolig i huset. Varå-bruket var et stort eiendomskompleks og industriforetak, det var en stor arbeidsplass med sagbruk og tresliperi. Bruket eide mye skog og mange gårder og småbruk på Roven og ellers i Fet. Skolen vart bygd på slutten av 1800-tallet en gang og blei nedlagt litt etter at Roven skole kom i 1904.

Den gamle skolebygningen ligger fortsatt i Ramstadveien 37. Bilde fra 2012.

Sand skole

Det store Gansbrukets skole het Sand skole. Den eksisterte som en av kommunens skoler fram til

1918, da blei det bygd ny skole her som fikk navnet Gan skole.

Sand skole tidlig på 1900-tallet. Er kopiert fra Akershusbasen.

Sand skole i Gansdalen blei bygd i 1860, på bildet ser vi skolebygningen og lærerboligen. Skolen blei bygd som en bruksskole for alle de bostedene som tilhørte Gansbruket. Det var Gansbruket som bygde skolen, men etter hvert overtok kommunen skolen. Alle elevene fra den ytre delene av Dalen gikk da her.

Åkrene skole

Åkrene skole ligger fortsatt der den lå da den var ny i 1865. Den var i drift fram til 1957 da elevene vart overført til nye Hovinhøgda skole.

Åkrene skole i 2011.

Falldalen skole

Falldalen skole blei bygd midt i 1870-åra. Tidligere hadde det vært skole i storstua på Nordre Tveiter og ei tid også hos lærer Hval på Enger. Falldalen skole var skolested fram til 1914, da Fetsund skole blei tatt i bruk. Falldalen skole var i bruk som bolig noen år før den blei revet i 1980.

Fetsund skole

Blei bygd i 1914, var i bruk fram til 1957 da Hovinhøgda skole kom.

Fetsund skole i 2013.

Nygård skole

Nygård skole i Gansdalen var fra 1875 til 1924 skole for Øvredalen krets. I dag er det barnehage i bygget.

Nygård skole ca 1910. Bildet er kopiert fra Akershusbasen.

Øvredalen skole

Øvredalen skole sto ferdig i 1924, og var i bruk fram til Dalen skole sto ferdig i 1968. Dalen skole var først bare barneskole og fra 1977 også som ungdomsskole.

Øvredalen skole i 2013.

Jaren skole

På gården Øverby like ved Fet kirke bygde kommunen et kombinert skole- og herredshus i 1869. Skolen lå der den store parkeringsplassen er nå. På

begynnelsen av 1900-tallet blei skolen tatt ned og flytta ned til Sand og Ridderhaugen, da som Jaren skole.

Jaren skole i 2011.

Roven skole

Roven skole sto ferdig i 1904. Nå er det Grendehus for Roven vel og har adressen Gamle Roven veg 141.

Roven skole i 1915 med lærer Omland.

Enebakkneset skole

Den første faste skolen på Enebakkneset holdt til på Oppestua på Søndre Ødeby fra omkring 1868. I 1919 stod den nye skolebygningen på Langerud av Store Bøler ferdig, i dag er huset grendehus for bygda. Skolen vart nedlagt 1. januar 1962 i og

med at Enebakkneset da blei overført fra Enebakk til Fet kommune. I dag går elevene fra Enebakkneset på skolene på Dalen og Østersund.

Enebakkneset skole i 1956. Bildet er kopiert fra Akershusbasen.

Den første faste skolen i Fet lå på Jahren

I huset til Gurine og Hans O. Jahr på Nordgarn Jaer blei den første faste skolen i Fet holdt fra 1843. De leide ut storstua, som lå i den delen av huset som seinere blei revet og som lå mot Jahrenveien. Leia for rommet var 12 daler i året, inkludert ved. Skolen holdt til her fram til det vart bygd på Øverby. I tida før skole- og herredshuset på Øverby blei bygd, blei også herredsstyremøtene holdt i storstua her. Likeså hadde den første bygdebanken møtene sine her. Huset som nå står i Jahrenveien 36 er en del av den gamle Nordgards-bygningen som altså husa den første faste skolen i Fet.

Bildet er tatt i 2012 og dette er altså den første faste skolebygningen i Fet.

Dette er trulig det eldste skolebilde fra Fet, er fra Jaren skole i 1875 som holdt til på Jaer. Kopiert fra Akershusbasen og står også i bygdeboka (bind fire). Jenta med den prikkete kjolen omtrent i midten på første rad er Ellen Øverby (født 1863) og gutten i andre rad helt til venstre er Gustav Jahr (født 1864). Læreren er Ole C. Hagen.

To elever forteller fra skolegangen sin

Fra "Da klokka klang. Skoleminner fra Akershus" av Arne Lie Christensen og Anne Ragnhild Hoel, 1989.

Jeg grov ned tavla i blomsterbedet.

Magda Helene Huseby, født i 1893. Begynte på Jahren skole i 1900.

"Jeg satt ved siden av mor i veven og stavet, og på den måten lærte jeg å lese, dessuten lærte jeg å regne, tabellen, og å skrive bokstavene og sette dem sammen til ord. Jeg spurte alltid mor om det var riktig. Så kom endelig den store dagen, da jeg skulle begynne på skolen. Jeg hadde ikke lyst til å gå, enda jeg kjente læreren godt. Husker som det var i går at jeg hadde gravd ned tavla mi i blomsterbedet og sådd frø oppå den. Mor sa, "Finn tavla og ABCa og gjør deg i stand til å gå." Jeg gjorde det, og søstera mi skulle følge meg. En etter en ble vi kalt fram til læreren og så skulle vi lese for ham. "Ja, du kan lese?" sa han. "Ja da", sa jeg. Og så fant han opp midt i boka. Og jeg kjørte i vei. Om litt stoppet jeg og spurte: "Er det riktig?" "Ja da mor, jeg skal si hvis det er gæli jeg. Ja, det er nok, det var bra det mor", sa han. Og jeg fikk gå og sette meg. Siden skrev han på tavla og vi leste. Jeg klarte alt. Så fikk vi lekser. Det samme som de som hadde gått et år fikk. Det var "Skapelsen" i bibelhistoria, et stykke i ABC og noen regnestykker. Da jeg kom hjem, syntes jeg det hadde vært bra på skolen."

Fikk kjeft av læreren, men det brydde vi oss ikke noe om.

Johan Stensby, på Nerdrum i Fet, født 1893.

"Skoleårene er et enestående kapittel for seg, både for meg og mange av mine skolekamerater. Det er vel neppe noen av den yngre generasjonen som vil tro det jeg nå vil berette, men dem om det, altså: Ti år gammel begynte jeg å arbeide på sagbruk. Jeg arbeidet på sagbruket de dagene jeg ikke var på skolen, - ja det hendte sågar at jeg skiftet skolen en dag imellom og gikk på arbeidet for på den måten å få større lønning. Vi fikk nok litt kjeft av læreren, men det brydde vi oss ikke noe om. Det var ikke akkurat noe puslearbeid vi hadde, en del av oss betjente noe så farlig som hvinende sirkelbladsager! Det fantes ikke noen slags beskyttelse" Om sommeren gikk sagbruket i to skift – altså dag og natt – og vi smågutter måtte

vær så god jobbe nattskift så vel som dagskift annen hver uke. Det var fra seks om kvelden til seks morgenen. Deretter måtte vi være på skolen klokke åtte. Det hendte nok av og til at vi dubbet av en stund i skolepulten, men da varte det ikke lenge før vi fikk en teve i bakhodet av læreren, så vi bråvåknet. Ja, slik artet hele min skoletid seg, i sju lange år.

Dette er arbeidsstokken på Varåbruket en gang mellom 1917 og 1920. Som vi ser er det mange av gutta som ser ganske unge ut. Bildet er kopiert fra Akershusbasen.

Veier og samferdsel i 1900

De første bilene i Norge kom på slutten av 1800-tallet. I 1910 var det registrert 320 biler i Norge, av disse var det nok ikke så mange her i Fet. Utover på 1920 og -30 tallet blei det mer vanlig med biler. Men hester var fram til godt ut på 1950-tallet mer vanlig som transportmiddel. Det blei mer og mer trafikk, både biler, busser, lastebiler og traktorer. Dette krevde bedre veier, og flere og bedre veier kom etter hvert.

Den nye bilbrua sto ferdig i 1959. Bildet er tatt i 1965 og er kopiert fra Akershusbasen.

Mange dro til Amerika og Australia

På begynnelsen av 1800-tallet hadde det vært flere nødsår, med sult og krig, nød og død. Men så fra 1815 til 1845 økte befolkninga med nesten femti prosent. Det var stor etterspørsel etter jord og rift om husmannsplassene. Industrialiseringa var bare så vidt begynt. I 1850 var det bare vel 12 000 industriarbeidere i hele landet, i 1875 var det nesten fire ganger så mange. Marcus Thrane var den første offentlige kjente sosialisten her til lands. Det som blei hetende thranittbevegelsen fikk stor betydning for utvandringa fra Norge til Amerika, også fra Fet.

Fra Lund til Amerika i 1853 og 1854.

I april 1853 emigrerte den første vi veit om fra Fet til Amerika. Det var Nils Olsen Lund (plassen Lund var skilt ut fra Nerdrum i sin tid). Han drar til Wisconsin i Nord-Amerika. Samme året var det sju andre (fra Fet og Rælingen) som også reiste. Nils hadde vært aktiv i thranittbevegelsen i Norge, og året etter var det flere i familien hans som reiste. Både foreldrene som eide og bodde på Lund på Nerdrum, Ole Nilsen Lund 57 år, hustru Ingeborg Nielsdatter 54 år og døtrene Ingeborg 18 år og Anni på 16 år. Sammen reiser også en fjern slektning fra Wilberg i Fet og tre søskenbarn fra Rælingen. Alle hadde tilknytning til thranittbevegelsen. Det reiser også flere andre fra Fet og Rælingen. Om disse har noen tilknytning til bevegelsen er usikkert. De tre søskenbarna fra Rælingen som kom fra Tveiter gård og het Bårdsen hadde ei søster som het Maren. Hun hadde også vært hos presten og meldt flytting sammen med brødra sine. Alle som flytta ut og inn av bygda måtte nemlig meldte i fra til presten som førte det inn i kirkeboka. Maren ombestemte seg på brygga i Oslo like før båten skulle gå. Hun dro i stedet tilbake til Rælingen, gifta seg og overtok gården sammen med en annen bror.

Fram til 1920 var det 1 398 som reiste fra Fet og Rælingen. Her i Fet var det flest som emigrerte i de to kriseperiodene i 1860-åra og fra 1870 – 1890.

Lund var et ganske lite sjøleierbruk. Ole Nilsen solgte plassen for hele 560 spesidaler til Christiania tømmerdireksjon som sto for fløytinga i Glomma. Lund blei nå bosted for fløytingsfullmektigene. I dag er Lund mest kjent for å være en del av Fetsund lenser og vi kan alle glede oss over stedet og de flotte husene som alle er satt opp seinere enn 1855.

Reiste til Australia og New Zealand i 1872

Seilskipet Shakespeare ankom Queensland i Australia 28. september i 1872 og hadde brukt 105 dager på turen fra Hamburg. Alle passasjerene blei grundig registrert og det var mange nordmenn om bord og flere av disse kom fra Fet. Fra

Christiania hadde de reist med dampbåt tilhørende Det søndenfjeldske norske dampskibsselskab. Reiseruta hadde gått via Arendal og Kristiansand til Hamburg hvor de måtte bytte til et større skip.

Maleri av skipet Shakespeare, tilhører Larvik museum og er kopiert fra Digitalt museum.

På forsommeren samme år var det i alt 20 innbyggere i Fet var hos presten og meldte utflytting fra bygda. Alle meldte flytting til Australia eller New Zeeland, eller Nju Seland som klokkeren skreiv i sin bok.

Fra Myra og ut på det store havet

Den eldste var Johanne Tronsdatter på 56 år. Hun var født i 1814 på Roven, og foreldra kjøpte småbruket Myra i 1826. Det er fortsatt samme familie som eier stedet. Johanne blei enke i alt tre ganger og det var med den fjerde ektemannen hun reiste. Han het Jens Jensen Hagen og kom opprinnelig fra Hedemarken et sted. Han står oppført som jernbanearbeider ved utflyttinga. Sammen med en bror og foreldre var han kommet flyttende til Fetsund, hvor de dreiv en butikk som lå på baksida av den forrige Sparebutikken. Jens var 19 år yngre enn Johanne som bodde på plassen Grinda under Hval. Husmannsplassen hadde navn etter grinda over vegen på delet mellom Hval og Ramstad, kalt Stubberud-grinda etter det nærmeste stedet på Ramstad-sida.

Johanne hadde i følge bygdeboka dattera Anne Marie født i 1841. Det kan hende hun reiste til Australia sammen med mora og stefaren, men det gjenstår å finne ut. Vi veit ikke noe om hvordan det gikk med Johanne og Jens Hagen. Det eneste vi veit er at Johanne døde i 16. juni 1898 og at ektemannen overlevde henne, hennes gravstein står fortsatt i Queensland.

Her er gravsteinen til Johanne født i Myra på Roven i 1814 og som dro til Australia i 1872. Bildet er henta fra nettstedet: <http://www.austcemindex.com/inscription.php?id=5776590>, pr. 8. februar 2015.

Broren til Oline snudde i Lillestrøm

Ei av de andre som dro var den snart 19 år gamle Oline Hansdatter Langbråtan fra Roven. Broren og familien hadde også meldt utflytting

noen uker før, men i følge bygdeboka kom de bare til Lillestrøm før de snudde. Han og den svenskfødte kona hadde tre små unger, den yngste var bare fire måneder. Det kan hende de fort skjønte at det ville bli en strabasjøs tur. Men Oline dro, først til Christiania, så til Hamburg og videre til Australia. Vi får tru hun kjente noen av de andre som reiste. I Australia gifta hun seg med landsmannen Jens Jensen i 1873. Husmannsplassen Langbråtan som Oline kom fra var en liten plass under Gran, i dag er det bare noen hustufter igjen og den ligger innerst i Langerud.

Hustuftene i Langbråtan på Roven i 2013. Her bodde Oline og familien hennes fram til rundt 1872 når Oline dro til Australia. Etter det har det ikke bodde noen der, og det er kun disse hustuftene å se på plassen.

Gråsteinsmurer i Australia

Flere spor finner vi etter Olaf Olsen Tegelengen, eller bare Tegel som han kom til å kalle seg. Han var født i 1822 i Bergskarlhyttan i nærheten av

Filipstad i Värmland i Sverige. Der var det gruvedrift og en viss jernbaneutbygging, det siste var det jo også i Fet rundt 1860. Det var flere jernbanearbeidere eller rallarer om du vil, som dro til Australia etter at Kongsvingerbanen var ferdig. Ryktene om at det var arbeid å få gikk verden rundt. Kanskje var det også agenter som rekrutterte folk, det skulle jo bygges jernbaner i Australia. Kanskje Olaf jobba ved jernbanen, sjøl om han står oppført som arbeider da han melder utflytting. Olaf gifta seg i 1864 og da blir farens yrke oppgitt som murer. I følge bygdeboka var Olaf gråsteinsmurer og bygde flere fjøs i Fet. Kanskje noen av disse fortsatt står? Kona var den 13 år yngre Karen Ragndia Pedersdatter født i Grina under Tien. I folketellinga året etter giftemålet er de inderster på Bjanes. Inderster betyr at de leide husrom og tok de jobbene de kunne, det var nok ikke så veldig fett. Olaf står oppført som gråsteinsmurer. Da de reiste hadde de med seg fosterbarnet Ragna Kristiansdatter som var seks år gammel og født på Roven. Faren døde tidlig og det er usikkert hvor mora blei av. Ragna skreiv seg for Tegel i Australia, gifta seg i 1885 med en Kristian Hansen og fikk sønnen Lionel Hansen i 1888. Hvordan det gikk med fostermora Karen Ragndia er ukjent, men fosterfaren Olaf blei kanskje ei fyllebøtte. I mars 1879 var han innblanda i noe fyllebråk, blei arrestert og anmeldte til og med politiet for vold etterpå. Den saken blei avvist, og Olaf døde i 1892.

Det var mange flere som reiste, både i 1872 og seinere. Noen av dem er det mulig å følge framover i livet, og det finnes sikkert mange i Australia og i New Zealand med slekt i Fet.

Løsrivelsen fra Sverige i 1905 og andre verdenskrig 1940 – 45

På begynnelsen av 1900 ville Norge løsrive seg fra Sverige. Det holdt på å bli krig, og som en del av den såkalte Glomma-linja blei Høgås fort bygd og Vilberg skanse oppgradert.

Høgås fort som også kalles Svindalsfestningen er et av de best bevarte kulturminner i kommunen og er anlagt i en bratt fjellside øst for Øyeren noen hundre meter sør for Fjellsrudkrysset med god utsikt. Som en del av fredsavtalen med Sverige i 1905 blei Høgås fort lagt ned og ødelagt, men det er fortsatt mye å se både der og det er et fint turmål.

På Høgås fort (Svindalsfestningen) i 2014.

Vilberg skanse ligger vest for Glomma og var også i bruk i krigen med svenskene i 1808, og det er godt utsyn over Fetsund, Glomma og Øyeren. Under andre verdenskrig hadde tyskerne utplassert vaktposter og mitraljøser der.

Tyskerne hadde under andre verdenskrig en overvåkningspost på Dalheim. Vaktstua blei flytta etter krigen og står fortsatt. Bildet er tatt i 2014.

Grenseboerbevis og russiske fanger

Under andre verdenskrig måtte alle som bodde øst for Glomma og Øyeren ha såkalt grenseboerbevis, og det gikk rykter om at hvis Tyskland vant krigen skulle Sverige få alt som lå øst for Glomma og Øyeren. Dette var vel kanskje løse rykter, men noe som er sikkert er at det var sterkt vakthold ved Fetsundbrua og at mange var veldig berørte av krigen. Kommunen hadde mange tyske soldater stasjonert, det var russiske krigsfanger både på Øvredalen skole og på Kampheim (ved Fråstad gård på Roven), det var flyktninger som kom seg over Øyeren i båt, de kom med toget og i biler over brua, det var nazister, frontkjempere og det var flyslipp med våpen og utstyr fra engelske fly, det var sabotasjeaksjon ved Foss slipeskivefabrikk i 1944, det var Fetsokninger som satt i tyske konsentrasjonsleirer og på Grini, det var lite mat, rasjoner, mange flyktninger fra Lillestrømområdet på grunn av engelskmennenes (våre allierte) bombing av Kjeller flyplass, - og livet måtte likevel gå sin gang.

Bildet tatt 8. mai 1945 (da overga tyskerne seg) og det er Magnus Solberg og Sigurd Knatribakk som har overtatt vaktholdet ved Fetsundbrua. Bildet er utlånt av Johannes Henriksen.

Skriftlige kilder:

Bygdehistorie for Fet: Bind 1 dreier seg om de eldste tider til ca. år 1800 og det var Elbjørg Arnesen som skreiv boka som kom i 1980. Den er ei generell bok om Fets historie. Bind 2 – 5 skrevet av Jan Erik Horgen og utgitt fra 1985 til 1993. Bind 6 om Enebakkneset er skrevet Torkel Rønold Bråthen og utgitt i 2005.

Anders Heyerdahl: Urskogs beskrivelse. 1882

Andreas Faye: Carl XII i Norge. 1868.

Asbjørn Dørumsgard: Fet og Rælingen herreder i hundreåret 1837 – 1937. Utgitt av kommunene i 1937.

Helge Refsum: Karl den XII og den store nordiske krig i folketradisjonen på Romerike. Særtrykk av Karolinske forbundets årbok 1933.

Ola Svinndal: På vidotta. 1923.

Olaf Høltedahl: Høland og Setskogen herreder. 1914.

Olaf Lindtorp: Fra Solør og Värmland. 1942.

Vidar Amundsen: Det daglige brød i Gansdalen utgitt i 2010 og Dramatiske dager i Gansdalen utgitt i 2008.

Håndskrevet notat som tilhører Blesasamlinga

1. Anno 1563 begynder Tyssian begynder
 2. Anno 1604 gælden paa Morien Iden
 3. Anno 1604 begynder Holmns Swigern paa 3 aar
 4. Anno 1630 gælden paa Swigern paa 2
 5. Anno 1643 paa Sammenhol Swigern
 6. Anno 1674 gælden paa Swigern
 7. Anno 1657 begynder Swigern
 8. Anno 1675 begynder gælden paa Swigern
 9. Anno 1680 blaf paa Swigern
 10. Anno 1707 begynder Swigern
 11. Anno 1720 blaf paa Swigern
 12. Anno 1716 som paa Swigern
 13. Anno 1718 til gælden paa Swigern
 14. Anno 1716 som paa Swigern

Tilhører Blesa-samlingen. Original på kulturkontoret, april 2014